

Н. Г. Зубаль, О. О. Ковальчук, Н. С. Луцюк, О. М. Собчук

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО–ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ**

У статті з досвіду роботи гімназії №21 м. Луцька розкриті особливості впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес вивчення навчальних предметів з метою реалізації особистісно зорієнтованого навчання і окреслені проблеми, які виникають в педагогічній практиці вчителів при впровадженні у практичну діяльність електронних засобів навчального призначення.

Ключові слова: особистісно-зорієнтоване навчання, інформаційно-комунікаційні технології, педагогічні інновації.

Н. Г. Зубаль, О. А. Ковальчук, Н. С. Луцюк, О. Н. Собчук

**ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО
РЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ**

В статье из опыта работы гимназии №21 г. Луцка раскрыты особенности внедрения информационно коммуникационных технологий в процесс изучения учебных предметов с целью реализации личностно ориентированного обучения и очерчены проблемы, возникающие в педагогической практике учителей при внедрении в практическую деятельность электронных обучающих средств.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, информационно коммуникационные технологии, педагогические инновации.

N. Zubal, O. Kovalchuk, N. Lutsiuk, O. Sobchuk

Information Technologies as the Means of Implementation of Personality Based Teaching

The main peculiarities of information technologies implementation into the process of teaching school subjects aimed at realization of personality focused approach are described in the article based on the experience of Lutsk gymnasia 21. Some problems that appear in teachers' work in the process of application of information technology devices are also highlighted in it.

Keywords: personality based teaching, information technologies, pedagogical innovations.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом державної політики у розвитку освіти є особистісна орієнтація. У її реалізації провідна роль відводиться вчителю, який формує інтелектуальний потенціал гуманного суспільства. Важливою функцією вчителя є його вміння сприяти учням у самостійному творчому опануванні інформації та критичному її осмисленні.

Курс гімназії в новому тисячолітті – інноваційний підхід до організації навчально-виховного процесу. Мета діяльності закладу – створення умов для особистісного розвитку здібностей, нахилів обдарувань учнів, забезпечення їх творчої самореалізації, самовизначення через особистісно-зорієнтовану систему навчання і виховання, підвищення якості та результативності навчально-виховного процесу шляхом впровадження нових інформаційних, мультимедійних технологій. Саме цьому покликаний сприяти освітній проект «Реалізація особистісно-зорієнтованого навчання і виховання із використанням засобів ІКТ», який здійснюється в гімназії з 2007 року і є логічним продовженням дослідно-експериментальної роботи на тему «Розробка і впровадження інноваційних особистісно-зорієнтованих технологій навчання і виховання», завершеної у 2006 році.

Мета статті: узагальнити досвід педагогічного колективу гімназії з реалізації особистісно-зорієнтованого навчання і виховання шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес вивчення навчальних предметів, окреслити проблеми, які виникають у педагогічній практиці вчителів, та шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є пріоритетним напрямом оновлення системи освіти. Вони забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. .

Під інформаційно-комунікаційними технологіями навчання (ІКТ) розуміють сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів і новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності та інформатизації освітнього процесу [1].

Уважаючи головним у навчанні шкільних дисциплін напрямом розвитку особистості учня, вбачається актуальним застосування особистісно-зорієнтованої системи навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, яка базується на принципах гуманізації, індивідуалізації та враховує характерні якості особистості школяра. Система має бути спрямована не тільки на оволодіння кожним учнем певною сумою знань, умінь та навичок, але, що значно важливіше, – і на розвиток особистості учня. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі враховують широкий діапазон індивідуальних особливостей учнів. Такий підхід до освітнього процесу цілком відображає

концепцію особистісно-зорієнтованого навчання, при якому „на чільне місце ставиться особистість, яка навчається, її самобутність, самоцінність; суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом навчання” ([2]).

Для реалізації такого підходу, на думку академіка М.І.Жалдака, в основу навчального процесу доцільно покласти розробку і широке запровадження в педагогічну практику нових методичних систем навчання „на принципах поступового і неантагоністичного, без руйнівних перебудов і реформ, вбудовування інформаційно-комунікаційних технологій у діючі дидактичні системи, гармонійного поєднання традиційних та комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання” [3].

Мета освітнього проекту, що реалізується в гімназії, – розробка та реалізація моделі методичної системи особистісно-зорієнтованого навчання та виховання при вивченні шкільних дисциплін з використанням ІКТ. Здійснено організаційно-діагностичний етап (2007-2008 н.р.), завершено практичний етап (2008-2011 н.р.). За цей період розроблено Положення та програму дослідно-експериментальної роботи, сформовано динамічну творчу групу, до складу якої входять представники різних предметних кафедр. На кожному з етапів педагоги працювали над конкретними завданнями: здійснено огляд наукових та навчально-методичних публікацій, Інтернет-ресурсів за тематикою дослідження; проведено діагностику стану забезпечення гімназії технічними та програмними засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, аналіз можливостей використання засобів ІКТ; проводяться настановчі семінари для членів педагогічного колективу з актуальних проблем застосування ІКТ у навчально-виховному процесі, засідання членів творчої групи, обмін досвідом роботи. Втілення завдань освітнього проекту базується на принципах наступності, послідовності, систематичності, починаючи з початкових класів і завершаючи старшою ланкою.

На організаційно-діагностичному етапі проекту психологічною службою гімназії було проаналізовано базовий стан підготовки вчителів, учнівського колективу та батьків. За результатами анкетування виявилось, що 85% учнів і 72% вчителів забезпечені комп'ютерами. Працювати з технікою навчалися самостійно 77% учнів і 47% вчителів, у школі – відповідно 16% і 25%. Стосовно рівня володіння комп'ютером, то більш привабливе становище мали учні у порівнянні з вчителями. Зокрема, у 21% учнів і у 5% вчителів був високий рівень володіння комп'ютером. 53% вчителів визнали свій рівень як початковий. За рахунок проведених тренінгів, занять для вчителів-предметників з опанування основами роботи з ПК, пакету офісних програм, формування навичок роботи в Інтернеті, засвоєння типових прийомів роботи з прикладним програмним забезпеченням навчального призначення рівень інформаційної культури педагогів суттєво підвищився.

На запитання стосовно зацікавленості методикою використання засобів ІКТ схвально відповіли 88% учителів. 87% учнів і 80% батьків вважають за доцільне використання комп'ютерів на уроках. 54% батьків думають, що таке використання сприяє зацікавленості предметом, 52% – розвиває навички самостійної роботи, 20% – забезпечить об'єктивне оцінювання знань.

Зміст проведеного опитування учнів гімназії був побудований таким чином, щоб ми могли з'ясувати наскільки інформаційно-комунікаційні технології впливають на особистісний розвиток школяра. Маємо всі підстави стверджувати, що робота з комп'ютером здійснює позитивний вплив як на особистісну, так і пізнавальну сферу учнів основної школи. З'ясувалось, що за допомогою ІКТ розширюється світогляд та коло друзів, зав'язуються нові знайомства. Під час таких контактів обговорюються новини, будуються нові плани, відбувається обмін враженнями. Варто зазначити, що робота за комп'ютером незначним чином (лише у 16% випадках) впливає на зменшення часу щодо інших видів діяльності, зокрема: читання додаткової літератури, відвідування бібліотеки, спілкування з ровесниками та дорослими.

Щодо комп'ютерної інформації, то 45% старшокласників вважає її більш об'ємною за підручники, книги. В цьому аспекті Інтернет є зручнішим за бібліотеку, оскільки можна знайти інформацію, не виходячи з дому і витратити на це менше часу. 73% учнів використовують всесвітню мережу для пошуку навчальної інформації, 45% – наукової та науково-популярної. Чим старшим стає учень, тим більше він усвідомлює, що комп'ютер здійснює якісний вплив на його світосприймання і мислення. Позитивний результат впливу комп'ютера 46% опитаних вбачають у розширенні світогляду, 41% – у зацікавленості навчанням, 39% – збільшенні кола друзів, 29% – у визначенні з інтересами.

Комп'ютеризоване навчання, як показують сучасні дослідження, опирається на такі техніко-дидактичні можливості комп'ютера як сприймання, аналіз, переробка та зберігання інформації у будь-якій формі, подання навчальної інформації в зоровій та звукових формах; діалогічна форма взаємодії між учнем і комп'ютером (інтерактивність), безперервний зворотній зв'язок, забезпечення зв'язку між різними користувачами та джерелами інформації в телекомунікаційній мережі, створення активного комунікативного навчального середовища тощо [4]. Але для вчителів різних дисциплін пріоритетними є різні можливості комп'ютера. Так, обчислювальні можливості комп'ютера більш важливі для вчителів природничо-математичних дисциплін, у той час як для вчителя-гуманітарія більше значення має інтерактивність та можливість комунікації, оскільки вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема мови, неможливе без активного спілкування в різних режимах. Крім того, доступ до банків інформації через телекомунікаційній мережі надає можливість отримання

найсвіжіших даних про події у світі, новини культури, що є дуже важливим при викладанні суспільно-політичних, мистецьких та культурологічних дисциплін. В процесі реалізації освітнього проекту актуальним постало завдання вивчення можливостей практичного використання вчителями-предметниками засобів ІКТ на різних етапах особистісно-зорієнтованого уроку-пари, уроках різних типів, годинах спілкування, додаткових індивідуальних заняттях, позакласних заходах. Нас цікавило, чи знайомі вчителі з досвідом використання ІКТ при викладанні конкретного предмета, чи доводилось їм знайомитись із програмним забезпеченням для підтримки викладання навчальної дисципліни, які саме програмні засоби використовуються найчастіше, оцінка якості запропонованих педагогічних програмних продуктів, а також, що саме не задовольняє педагогів у готовому програмному забезпеченні.

В опитуванні взяли участь 43 педагоги середніх і старших класів, 10 вчителів початкових класів та 12 класних керівників гімназії. Серед найпопулярніших програмних засобів, які використовувалися в навчальному процесі вчителі називають: тестові завдання (77%), ілюстровані навчальні матеріали (77%), комп'ютерні презентації (70%), електронні підручники (67%).

Якість запропонованого програмного забезпечення вчителі загалом оцінили невисоко – середній бал 3,6 за 5-ти бальною шкалою. При цьому найвищу оцінку отримали програмні засоби для викладання математики та інформатики – 4,7; найнижчу у 2,4 бали – засоби для викладання суспільно-гуманітарних дисциплін. Наявне програмне забезпечення вчителів не влаштовує через: невідповідність запропонованих матеріалів шкільній програмі; відсутність системності, фрагментарність викладу, низьку якість продуктів, помилки; просте копіювання тексту підручника; відсутність можливості для вчителя конструювати урок за власним сценарієм.

Найбільше можливостей для використання ІКТ, на думку вчителів, мають: урок повідомлення нових знань (4,4 бали за 5-ти бальною шкалою), урок перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок (4,3), урок-бесіда, тематична атестація (3,5). Залежно від специфіки кафедри перевага надається різним типам уроків. Вчителі математики вважають найдоречнішим використання ІКТ під час тематичних атестацій, повторень і систематизації, перевірки і оцінювання знань. Учителі української мови – під час фронтальних практичних робіт, повідомлення нових знань. Члени кафедри природничих дисциплін – при виконанні лабораторних робіт, для розвитку і закріплення знань, при повторі та систематизації. Педагоги кафедри суспільно-гуманітарного циклу найчастіше використовують ІКТ на уроках повідомлення нового матеріалу, уроках-бесідах, комбінованих уроках.

Більшість учителів вважає найдоречнішим використання програмних засобів на етапі подачі нового матеріалу (електронні підручники, комп'ютерні презентації, ілюстрований матеріал); актуалізації опорних знань, формування практичних навичок (ілюстрований матеріал, засоби комп'ютерного моделювання); контролю практичних навичок та оцінки володіння теоретичним матеріалом (тестові завдання, задачки, засоби моделювання).

Членами творчої групи та завідувачами кафедр було проаналізовано досвід, пропозиції педагогів і на цій основі розроблено узагальнені рекомендації щодо використання ІКТ на уроках різних типів та різних етапах уроку, що дасть можливість вдосконалити навчальний процес та підвищити його ефективність. Враховуючи техніко-дидактичні можливості комп'ютера можна виділити переваги ІКТ як інноваційної технології для реалізації особистісно-зорієнтованого навчання. На нашу думку, використання ІКТ сприяє: підвищенню мотивації навчальної діяльності; здійсненню індивідуалізації та диференціації навчання; активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищенню їх інтересу до самостійної роботи та дослідницької діяльності; здійсненню інтерактивного навчання; забезпеченню широкої комунікації, розвитку здібностей та вмінь учнів (інтелектуальних, творчих, мовленнєвих, контролю та самоконтролю, тощо), критичного мислення, здійсненню соціокультурного виховання учнів.

Відповідно до програми освітнього проекту на його практичному етапі відбувалося послідовне вирішення всіх завдань експерименту, постійне відстеження його динаміки (проведення комплексного моніторингу освітньої системи гімназії) з метою розробки методики та технології роботи із програмним забезпеченням навчального призначення щодо його використання при вивченні різних навчальних дисциплін. Члени творчої групи працювали над розробкою системи уроків з окремих тем з використанням засобів ІКТ. До апробації розроблених систем уроків були залучені колективи кафедр. Члени творчої групи, вчителі, які атестуються працюють над науково-методичними доробками з проблеми використання ІКТ у навчально-виховному процесі. Свої напрацювання педагоги презентують на засіданнях кафедр, гімназійних настановчих семінарах щодо здійснення завдань освітнього проекту. Підготовлено каталог науково-методичних доробків з проблем ІКТ. За період реалізації інноваційної діяльності членами творчої групи розроблено 26 методичних рекомендацій, науково-методичних збірників. На базі гімназії відбувся міський семінар заступників директорів на тему: «Роль дослідно-експериментальної роботи як одного із засобів створення позитивного іміджу сучасного навчального закладу», міські семінари вчителів історії, фізики, іноземних мов, школа молодого педагога з проблеми застосування ІКТ на уроках та у виховній роботі.

До позитивних результатів роботи за цей період слід віднести наступне:

- оснащення гімназії сучасними засобами ІКТ – обладнано спеціалізовані кабінети (лабораторії), придбані і активно використовуються вчителями: новий комп'ютерний клас, 6 мультимедійних проектори, інтерактивна дошка; у розпорядженні вчителів та учнів понад 300 дисків з матеріалами, які допомагають проводити уроки; у Центрі наукової творчості школярів зібрані аудіо- та відеоматеріали, які використовуються на уроках-парах;

- рівень підготовки педагогів – на сьогодні переважна більшість учителів гімназії володіють пакетом офісних програм, здатні використовувати на уроках готові педагогічні програмні засоби, можуть самостійно або за допомогою учнів підготувати презентацію достатньої складності. До знахідок ми відносимо усвідомлення членами педагогічного колективу потреби у впровадженні інноваційних технологій, формування інноваційної культури вчителя;

- вивчення досвіду роботи колег – ефективному використанню ІКТ в навчальному процесі сприяє постійний обмін досвідом та творча співпраця з педагогами гімназії №14, ЗОШ № 23, №26 міста Луцька, ліцею м.Нововолинська, гімназії м.Володимира-Волинського, колегіуму м.Хмельницького, Володимирецького районного колегіуму Рівненської області;

- відповідність використання ІКТ меті кожного навчального заняття –проведений на попередніх етапах експерименту аналіз можливостей використання ІКТ на уроках та позакласних виховних заходах дозволив кожній із кафедр визначитись із основними формами використання ІКТ на уроці, які враховують специфіку навчального предмета, тип уроку, його мету та завдання кожного з етапів уроку.

- залучення школярів до розробки методичних матеріалів – така форма співпраці не лише підтримує вчителів у підготовці до уроків та виховних заходів, а й в першу чергу допомагає учням глибше засвоїти навчальний матеріал, формує навички творчого пошуку, пізнавальний інтерес;

- використання ІКТ в організації наукової роботи школярів – участь в Інтернет-олімпіадіх, підготовка наукових робіт, використання дистанційних форм роботи для взаємодії вчителя з учнями та школярів між собою. Заслужений учитель України Г.В.Ягенська, вчителі Т.О.Можар, М.П.Стасюк проводять систематичну результативну роботу по залученню учнів до участі в Інтернет-олімпіадах. Результативними є виступи старшокласників на міських олімпіадах з інформатики. Хороші результати показують Пілецький Н., Мартинюк О., Топольський Н. – вихованці О.І.Демчук та І.В.Сапожнік. Зростає зацікавленість учнів старших класів до написання наукових робіт з елементами програмування. Ефективно використовується мультимедіа при захисті наукових робіт, курсових робіт старшокласників. У цьому навчальному році 50% учнів 5-8 класів, які брали

участь у конкурсі «Перші сходи до вершин науки», при захисті творчих робіт використовували слайдові презентації. Творчістю відзначаються пошуки учня 10-Б класу Артура Опейди, який упродовж 2-х років вивчав техніку виконання фотографій у форматі 3-D панорам.

Лідерами у використанні ІКТ є вчителі гімназії: В.Є.Захарчук, С.М.Киричик, С.А. Пастушок, М.П.Стасюк, Є.А.Дмитрук, Т.А.Моренчук, Н.В.Моцкус, Г.Г.Ткач, А.М. Мельник, С.О.Іванюк. Ефективно використовують конструктори уроків Г.С.Максимчук, В.В.Заячук, О.А.Ягелюк. Системно і доцільно застосовують аудіо, відео- матеріали, комп'ютерну техніку Н.Р.Овчарова, І.Д.Рибальченко, О.Є.Власюк, В.В.Бугаєва. Освоюють можливості інтерактивної дошки О.І.Демчук, С.А. Пастушок, В.Є. Захарчук, Н.А. Кучмук. Першими розпочали проведення відкритих уроків з використанням ІКТ вчителі кафедри математики. Постійну допомогу у підготовці уроків надають І.В.Сапожнік, О.І.Демчук, Н.А. Кучмук, Л.М. Мазін.

Учителі початкових класів Н.Е.Гребенюк, О.П.Заячук, Н.Є.Карпук, А.Й.Євтушко, А.І.Чуріна проводять не тільки уроки з використанням ІКТ, а й факультативні заняття з метою розвитку пізнавальних здібностей учнів. Активно застосовують ІКТ при проведенні уроків, факультативів, семінарів, засідань предметних кафедр Р.М.Сироватка, О.В.Коваль, Н.Г.Зубаль, Л.Г.Ніценко.

Систематично використовують ІКТ на годинах спілкування, позакласних заходах, засіданнях учнівської ради, Євроклубу, клубів «Первоцвіт», «Волинські горизонти» М.М.Марчук, Р.Б.Левкова, Н.В.Шпалерчук, Т.М.Куса, Н.А.Кучмук, Г.С.Максимчук, М.П.Стасюк, Т.П.Овдієвич. Маємо практику використання електронних журналів у 5-А, 9-В, 9-Г, 11-Б класах.

Ефективним засобом диференціації у старшій школі є профільне навчання, яке має на меті забезпечити більш глибоку підготовку учнів старших класів у тій галузі знань і діяльності, до яких у них сформувались стійкі інтереси і здібності. Учні 9-х класів відвідують курс допрофільної підготовки «Основи комп'ютерної графіки», який веде старший викладач Луцького національного технічного університету В.Л.Величко. Вчитель О.І.Демчук удосконалює методику проведення факультативних занять з інформатики (8 класи). Такі форми роботи дозволяють сформувати інтерес учнів до обчислювальної техніки як інструменту, а не як засобу для розваг.

Аналіз успішності, пізнавальної активності та особистісних характеристик учнів показав, що зацікавленість у використанні інформаційних засобів не в останню чергу впливає на мотивацію до навчання та пізнавальну активність гімназистів. Рівень навчальних досягнень по гімназії (за підсумками I семестру 2010-2011н.р.) становить 77%. Значним є інтерес

школярів до інформатики як предмета. Середній показник результативності та якості по гімназії (за результатами I семестру 2010-2011р) становить 80%. Вивчення пізнавальної активності учнів у цьому навчальному році дає підстави стверджувати, що 73% гімназистів, готуючись до уроків, звертаються до словників, довідкової літератури, працюють в Інтернеті.

Завданнями завершального етапу практичної частини експерименту залишаються: оформлення методичних рекомендацій щодо використання ІКТ на різних типах уроків та на різних етапах уроку, проектування і розробка програмного забезпечення для підтримки викладання навчальних дисциплін та проведення виховних заходів. У якості перспективних форм роботи з учнями варто реалізовувати інтернет-спілкування, формування освітніх спільнот, роботу над проектами, що дозволить активніше використати комунікаційні навички учнів у навчальному процесі. На контролі повинно бути питання дотримання санітарно-гігієнічних вимог щодо застосування ІКТ, оскільки, за результатами діагностики, 9% школярів мають комп'ютерну залежність.

Попереду завершальний, узагальнюючий етап дослідної роботи, який передбачає комплексне дослідження ефективності використання запропонованих педагогами методик, аналіз отриманих результатів та розробку прогнозу подальшого застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі гімназії з метою розвитку особистості школярів.

Висновки: Творчий потенціал педагогічного колективу гімназії спрямований на вирішення проблем організаційно-педагогічного забезпечення використання ІКТ як засобу підвищення результативності та ефективності навчально-виховного процесу. Комп'ютерні засоби навчання використовуються педагогами як: засіб диференціації, індивідуалізації та удосконалення навчально-виховного процесу, розвитку самостійності мислення та підвищення зацікавленості учнів предметами, контролю знань, умінь та навичок учнів, урізноманітнення форм роботи, розвитку активності гімназистів, інтелектуальної діяльності. Найважливішим напрямом роботи педагогічного колективу є розвиток творчих здібностей учнів, їхніх умінь самостійно вести дослідницьку діяльність, привселюдно представляти результати своєї праці. Удосконалення навчально-виховного процесу засобами ІКТ працює в комплексі на формування компетентного особистісно-зорієнтованого випускника гімназії, здатного постійно вчитися, здобувати інформацію, адаптуватися до ринкових умов, працювати творчо.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 1996. – 96 с.
3. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики. - Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць.-К.:НПУ ім. М.П. Драгоманова. Випуск 7. – 2003. -263 с.
4. Дегтярьова Г.А. Гуманізація навчального процесу в основній школі засобами інформаційних технологій (на прикладі предметів гуманітарного циклу): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2007. – 20 с.